

Kicsengetés

Az okoseszközök iskolai szabályozásáról Európában és Magyarországon

A REPUBLIKON INTÉZET ELEMZÉSE

2024. szeptember

- Elemzésünkben az okoseszközök, elsősorban az okostelefonok iskolai használatának, jelenlétének szabályozását tekintettük át egyes európai országokban és Magyarországon a hazánkban idén szeptembertől érvényben lévő új, szigorúan korlátozó kormányrendelet apropóján.
- Bár azzal kapcsolatban konszenzus látszik, hogy az okoseszközök iskolai jelenlétének valamifajta szabályozására szükség van túlzott eszközhasználat fiatalokra gyakorolt negatív hatásainak mérséklése érdekében, az EU tagállamai között (is) igen eltérő szabályozási gyakorlatok vannak érvényben.
- Egyes országok (pl. Csehország) az oktatási intézményekre bízzák, hogy kezeljék a problémát, és nem vezetnek be állami szintű szabályozást; mások (pl. Hollandia) az okoseszközök szinte teljes kitiltásának eszközét választják; megint mások (pl. Franciaország) pedig aktívan kísérleteznek a korlátozó szabályozások bevezetésével.
- Általánosságban elmondható, hogy a szabályozások szigorítása európai trendnek tekinthető, különösen 2023 óta, amikor az UNESCO átfogó tanulmánya nagy visszhangot keltve hívta fel a figyelmet az okostelefonok fiatalokra jelentett veszélyeire. Az idén augusztusban kiadott, az okoseszközök iskolai jelenlétét erősen korlátozó magyar kormányrendelet illeszkedik ebbe az európai trendbe.
- Egy szakpolitikai intézkedés nem pusztán attól válik sikeressé vagy sikertelenné, hogy az azt megalapozó törvény vagy határozat szövege megfelel-e a szabályalkotó szándékainak, hanem attól is, hogy mennyire tartják elfogadhatónak és megvalósíthatónak azok, akiket végső soron érint. A magyar kormány a vonatkozó kormányrendelet előkészítésébe nem vonta be kellőképp az érintetteket (pedagógusokat, szülőket, diákokat), ezzel pedig megágyazott az intézkedéssel szembeni ellenérzésnek, tiltakozásnak, és a szabálykerülő magatartásnak.
- A hazai problémát tetézi, hogy a Madách Imre Gimnázium igazgatójának nagy port kavart felfüggesztése a kormányrendelet alapján indokolatlannak és értelmetlennek tűnik, és egyedül azt az érzetet erősítheti, hogy az érintetteknek nem lehet beleszólásuk az oktatással kapcsolatos szabályozásba.

Augusztus végén nagy port kavart a hazai nyilvánosságban az a kormányrendelet, amely korlátozza az okoseszközök, elsősorban az okostelefonok használatát az iskolákban. Bár a rendelet már hetekkel korábban megjelent, igazán nagy visszahangot – értelemszerűen – az iskolakezdés közeledtével kapott, illetve akkor, amikor az oktatásügyért is felelős Belügyminisztérium felmentette a budapesti Madách Imre Gimnázium igazgatóját, aki nyilvánosan jelezte, hogy a Madáchban nem terveznek élni a rendelet adta lehetőséggel, és nem fogják begyűjteni a diákoktól a mobiltelefonjaikat az első óráik előtt.

Mészáros Csaba felmentésének körülményei külön vizsgálatot is érdemelnének, jelen kitekintésünkben azonban nem erre a konkrét esetre fókuszálunk, hanem a botrány kiváltó okára, az okostelefonok iskolai használatának szabályozására, amely a világ számos országában képezi parázs viták tárgyát. Ahhoz nem fér kétség, hogy az okostelefonok, a legtöbb technológiai újításhoz hasonlóan, egyaránt hordoznak óriási előnyöket és komoly veszélyeket is, különösen a gyerekek, fiatalok számára: előbbiek közé tartoznak a kapcsolattartást, a tanulást, a készségfejlesztést vagy akár a szórakozást támogató lehetőségek, utóbbiak közé pedig a személyes adatok védelmét, a zaklatást (bullyingot), a függőséget, a figyelemzavarokat, az egészséges szociális kapcsolatok kialakulását érintő, nem kevésbé hűsbavágó kérdések. Ezen témáknak együtt és külön-külön is könyvtárnyi szakirodalma keletkezett az elmúlt évek során, a COVID járvány alatti személyes találkozásokra vonatkozó korlátozások pedig még nagyobb lendületet adtak a digitális eszközök használatának, egyszersmind az azokkal kapcsolatos kutatásoknak. A politika feladata nem könnyű, ha egy a mindennapi életünket alapvetően befolyásoló, ezzel együtt rendkívül gyorsan változó, és folyamatosan kutatott területen kíván szabályozást bevezetni, amelynek lényege az okostelefon-használat előnyeinek előmozdítása (kellene, hogy legyen) a lehetséges veszélyek minimalizálása mellett. A továbbiakban áttekintjük, hogyan állnak a terület szabályozásához egyes EU-s tagállamok, és azt, hogy milyen jogos kritikák érhetik a hazai szabályozást, illetve annak bevezetését.

CSEHORSZÁG

Csehországban ugyan nincs érvényben egységes, állami szintű, a mobiltelefonok (akár okos, akár „buta”) iskolai használatát érintő korlátozás, mégis vannak olyan intézmények, amelyek ezt az utat követik. Az iskolák ugyanis maguk dönthetik el, hogyan szabályozzák a digitális eszközök használatát, és ebbe sem a kormány, sem az oktatási intézményeket felügyelő állami szerv, az úgynevezett iskolafelügyelet (Česká školní inspekce, ČSI) nem szól bele. Idén augusztusban nagy visszhangot keltett, hogy Vsetín városának vezetése úgy határozott: a település általános iskoláiban teljes tiltást vezet be a mobiltelefonok tanítási idő alatti használatára. A diákok telefonjait az iskolába érkezésük után, első órájuk kezdetekor a tanár begyűjti, és egy széfben helyezi el, ahonnan azután a tanítást követően kerülnek vissza gazdáikhoz. Az intézkedés végrehajtásához természetesen szükség van zárható tárolókra: ezeknek beszerzését a város önkormányzata végzi, ezzel tehát segíti az iskolákat abban, hogy megfeleljenek az előírásoknak.

A cseh oktatásügyi minisztérium a városvezetés határozatát szakmai szempontból nem kritizálta: a kormánynak továbbra sincs egységes, hivatalos álláspontja a kérdésben. Jogilag azonban aggályos, hogy az önkormányzat hozta meg a döntést, hiszen törvény szerint csak maguk az oktatási intézmények vezethetnének be hasonló korlátozást. Ezzel együtt jelen kitekintés írásakor nincs arra vonatkozó információ, hogy bármely érintett iskola fellépett volna az önkormányzati határozattal szemben. A ČSI ajánlása szerint szükség van a mobiltelefonok jelenlétének szabályozására az oktatási intézményekben, akár a tiltásra is, de legalábbis arra, hogy az eszközök használatát tanítási időben oktatási célokra korlátozzák. Persze a teljes tiltás csak az egyik véglet, a korlátozásnak sokféle módja lehet: a telefonok kötelező lehalkítása, kikapcsolása, táskában hagyása, és így tovább.

FRANCIAORSZÁG

A francia általános- és középiskolákban (9. évfolyamig) 2018 óta tilos a mobiltelefon-használat a tanórákon és azokon kívül is, a diákok azonban idén szeptemberig maguknál tarthatták napközben a telefonjaikat. Ez most megváltozott, legalábbis abban a 200 középiskolában, amelyekben kísérleti jelleggel teljes „digitális szünetet” rendel el az állam: ezekben az intézményekben zárható tárolókat helyeztek üzembe a mobiltelefonok számára, amelyekben a tanítási idő kezdetétől a végéig tárolják a diákok okoseszközöiket. Az intézkedés elsődleges célja a képernyő előtt töltött idő csökkentése, valamint a cyberbullying visszaszorítása; ha az intézkedés a tesztidőszak alatt a programban résztvevő 200 iskolában megvalósíthatónak és sikeresnek bizonyul, akkor 2025 januárjától az egész országra kiterjeszhetik.

A francia szabályozással kapcsolatban bevezetésekor egy komoly megvalósíthatósági aggály merült fel: bár a tilalmat a francia oktatásügyi minisztérium vezette be, a program állami támogatásból nem részesül, így a megfelelő tárolóeszközök beszerzésének költsége az iskolák fenntartóira, azaz a megyékre hárul. A franciaországi megyék szövetsége szerint miután az országban körülbelül 7,000 középiskola működik, ez a kiadás összesen akár 125 millió euróra is rúghat, amely összeget a megyék nem szívesen nélkülöznének. Mindazonáltal ez az összeg aligha akkora, hogy az ezzel kapcsolatos nézeteltérések alapvetően befolyásolhassák a tesztidőszak sikerességének megítélését.

HOLLANDIA

Hollandiában ez év januárjában minden középiskolából kitiltattak az okoseszközök, ideértve a telefonokat, tableteket, és okosórákat is; a rendelkezés indoklása szerint az eszközök jelenléte rossz hatással van a diákok iskolai figyelmi szintjére, és hozzájárul a tanulmányi eredmények romlásához. A tiltás nem volt előzmény nélküli: korábban az iskolák maguk dönthettek arról, szabályozzák-e, és ha igen, hogyan az iskolai mobilhasználatot, és számos intézmény döntött az akár teljeskörű korlátozás bevezetése mellett. Miután az egyes intézményekben bevezetett tiltás pozitív eredményeket hozott, az állam ez év januárjában minden középiskolában okoseszköz-tilalmat rendelt el. A középiskolai intézkedés hatásait a nijmegeni Radboud Egyetem kutatói vizsgálták, és úgy találták, hogy bár vannak hátulütői is, alapvetően jó hatással van a diákok szociális életére és tantermi koncentrációs képességére, ráadásul nem is váltott ki jelentős tiltakozást a diákok részéről. Az okoseszköz-tilalmat szeptembertől az általános iskolákra is kiterjesztették, így az országban jelenleg általános korlátozás van érvényben.

Az idén januári korlátozás bevezetését Hollandiában átfogó társadalmi vita és egyeztetés előzte meg, amelynek végén az oktatási, kulturális és tudományos minisztérium egyezsége jutott a pedagógusok és a szülők képviselőivel, illetve az oktatás szakmai szervezeteivel is, a rendelkezés hatásai pedig vizsgálatok tárgyát képezik. Az iskolai közösségek (tanárok, szülők, diákok egyaránt) autonómiát élveztek abban, hogy 2024 januárjára kidolgozzák az okoseszközöket kitiltó rendelkezés megvalósításának mindannyiuk számára elfogadható módját, és jelentős hangsúlyt kapott a rendelkezéssel kapcsolatos felvilágosítás is, hogy minden érintett számára világos legyen mind a rendelet bevezetésének oka, mind a szabályozás részletei.

OLASZORSZÁG

2007-ben Olaszország lett az első európai állam, amely kitiltotta a mobiltelefonokat az osztályteremből: a határozatot több, országos felháborodást keltő botrány előzte meg, amelyek középpontjában osztálytársukat vagy tanárukat zaklató, „bullyingoló” diákok által a zaklatásokról készített és az internetre feltöltött videók álltak. Itália azóta sem enyhült meg a mobiltelefonokkal szemben, hiszen Giuseppe Valditara oktatásügyi miniszter idén júliusban szigorú korlátozásról döntött: a tanév

kezdetétől fogva minden digitális eszköz tiltólistára kerül az óvodákban, általános iskolákban, és a középiskolák alsó tagozataiban; a diákok még oktatási célokra sem használhatják készülékeiket. A szabály alól a laptopok és a tabletek jelenthetnek kivételt, de azok is csak kivételes esetben, tanári felügyelet mellett, és csakis tanítás, tanulás céljára használhatók. A döntést a miniszter azzal indokolta, hogy az okostelefonok kitiltása az oktatási intézményekből hozzájárul a bullying és az erőszak visszaszorításához. Az okoseszközök iskolai jelenlétének korlátozása mellett, illetve azzal komplementer módon az olasz oktatásügyi minisztérium nagy hangsúlyt kíván fektetni a kézírás készségének fejlesztésére, így a diákoknak például a házi feladataikat is kézzel kell elkészíteniük: az indoklás szerint a kézírás gyakorlása jótékonyan hat a kognitív fejlődésre.

SZLOVÁKIA

Több más EU tagállamhoz hasonlóan Szlovákia is idén változtatott az iskolai mobiltelefon-használat szabályozásán. A szlovák rendelkezés a szigorúbbak közül való, hiszen 2025 januárjától kezdődően teljes mértékben tiltja a tanulók mobilhasználatát az oktatási intézményekben az általános iskolák első három évfolyamán a tanórákon és azokon kívül is. A negyedik, ötödik és hatodik évfolyamba járók azokban a különleges esetekben használhatják eszközeiket, amennyiben azt a nemzeti oktatási program megköveteli, hatodik évfolyamtól fölfelé pedig a tanárok maguk is adhatnak külön engedélyt a mobilhasználatra, amennyiben az oktatási célokat szolgál.

MAGYARORSZÁG

A sajtóban többször is olvasható pongyola megfogalmazással szemben a jelen szakpolitikai kitekintésnek is apropót adó magyar szabályozás, az idén augusztusban megjelent 245/2024 (VIII.8.) kormányrendelet nem, vagy legalábbis nem kategorikusan tiltja ki az iskolából az okostelefonokat. Főszabály szerint a diákok a tanítási idő kezdetén kötelesek leadni a telefonjaikat, amelyeket napközben az iskola zárt helyen tárol, majd a nap végén visszajuttat a tulajdonosaiknak. Természetesen minderre az iskoláknak eddig is lehetőségük volt: saját házirendjükben akár ugyanígy is szabályozhatták az okoseszközök használatát, idén szeptembertől azonban ez a megoldás már nem opcionális. A korlátozás azonban nem teljes, a főszabály alól ugyanis lehetnek kivételek: a tanár vagy az oktatási intézmény igazgatója engedélyezheti az okoseszközök oktatási célú használatát az iskolán belül amennyiben a tanulmányi rendszerben leírja, mi is pontosan az az oktatási cél, pontosan meghatározza az engedélyezett eszközt, illetve az engedély időtartamát.

Az új magyar szabályozás nagyon sok közös vonást mutat más európai országok vonatkozó előírásaival, két tekintetben azonban többségüknél általánosabb érvényű: egyfelől nem csak az okostelefonokra, okoseszközökre vonatkozik, hanem minden telekommunikációs, illetve kép- vagy hangrögzítésre alkalmas eszközre, másfelől pedig nem csak bizonyos évfolyamok diákjaira vonatkozik, hanem gyakorlatilag mindennemű oktatási formában tanuló minden diákra.

Bár a mobiltelefonokkal, okoseszközökkel kapcsolatos valamilyen fajta korlátozások bevezetése már évek óta téma a legtöbb uniós tagállamban (és azokon kívül is), nem véletlen, hogy 2023-24-ben új lendületet kaptak a területet érintő szabályozások. A tavalyi évben látott napvilágot az ENSZ oktatási, tudományos és kulturális szervezetének az átfogó jelentése, amely számos vonatkozó kutatás eredményeinek figyelembevételére alapján igen kritikus álláspontot fogalmaz meg a telefonok gyerekekre, fiatalokra gyakorolt hatásával, illetve iskolai jelenlétével kapcsolatban. Az UNESCO álláspontja szerint szükséges a korlátozás, és kizárólag az olyan technológiáknak van helyük az iskolában, amelyek egyértelműen segítik a tanulást – márpedig a vizsgálatok alapján az okostelefonok igen kis eséllyel tartoznak ebbe a kategóriába.

A fenti nemzetközi példák is mutatják, hogy bár a szakpolitikai válaszok igen különbözőek lehetnek, a gyerekek és fiatalok okostelefon-használatát, illetve az eszközök iskolai jelenlétét számos kormány és szervezet – a témával foglalkozó pszichológusokkal és pedagógusokkal összhangban – olyan kihívásnak tekinti, amelyre mihamarabb választ kell adni. A válaszok az általános, állami szintű tiltástól kezdve az iskolák vezetéseire számára a kérdésben biztosított teljes autonómiáig terjednek, és ezek között a magyar kormány rendelete tartalmát tekintve egyáltalán nem számít különlegesnek, végletesnek, vagy a trendekkel szembemenőnek. Egy szakpolitikai intézkedés – a magyar esetben a kormányhatározat – helyes és alapos megítélése azonban jóval túlmutat a puszta szöveg értelmezésén: az intézkedésnek szerves részét képezik bevezetésének körülményei, megvalósíthatóságának feltételei, vagy az azzal kapcsolatos társadalmi vélekedés.

A nemzetközi példák lehetnek ugyan iránymutatók, de semmiképp sem szabad elfeledkeznünk arról, hogy alapvetően más és más társadalmi, anyagi és oktatási körülmények között kerültek, kerülnek bevezetésre. Az okoseszközök kitiltása az iskolákból kétségtelenül problémákat vethet fel ott, ahol a digitális készségek fejlesztése a tananyag részét képezi, az iskola (vagy az ezért felelős szerv) azonban nem biztosít eszközöket a tanórai használatra. Amennyiben a diákok mobiltelefonjait az iskolák a tanítási idő alatt zárható tárolókban kötelesek elhelyezni, ott ezeknek a tárolóeszközöknek a beszerzése komoly anyagi terhet róhat a fenntartóra – láthattuk, hogy Franciaországban ez máris viták tárgyát képezi; a helyzet pedig különösen aggályos abban az esetben, ha az iskolák minimális

autonómiával rendelkeznek, nincs érdemi ráhatásuk a folyamatokra, nincsenek meg a forrásaik és a lehetőségeik a tárolás megszervezésére, mégis összességében akár milliós értéket képviselő eszközökért tartoznak felelősséggel nap mint nap – mint Magyarországon.

Az egyes konkrét, sok esetben praktikus nehézségek mellett külön figyelmet érdemel az is, milyen módon, milyen előzmények után kerül bevezetésre egy okostelefonokat érintő korlátozás. Mint minden szakpolitikai intézkedés esetében, itt is nagy jelentősége van a politikai döntést megelőző társadalmi konzultációnak – vagy annak hiányának, ahogyan ezt Magyarországon tapasztalhattuk. A fent bemutatott nemzetközi megközelítéseknek természetesen minden érintett országban megvannak a maguk kritikusai: ahol megengedőbbek a szabályok, ott sokan szigorúbb korlátozást sürgetnek, ahol általános tiltás van érvényben az okoseszközökre a tanintézményekben, ott pedig sokan kardoskodnak az enyhítés mellett. A döntéshozatalokat megelőző konzultáció célja nem az, hogy minden kétséget eloszlasson az intézkedés helyességét illetően, ez ugyanis gyakorlatilag lehetetlen, akármiről legyen is szó, egy olyan megosztó, és a mindennapjainkat alapvetően befolyásoló kérdésben pedig, mint a mobilhasználat, még inkább az, ha ez egyáltalán fokozható. A szakértők véleményének meghallgatása (nyilvános fórumokon, kerekasztalbeszélgetéseken, egyeztetéseken keresztül), valamint az érintett szervezetek és képviselőik (pedagógusok, szülői közösségek, diákönkormányzatok stb.) bevonása nem feltétlenül vezet közelebb a konszenzushoz, de segíthet az intézkedések helyes „finomhangolásában”, az előre látható nehézségek és problémák felfedezésében és megelőzésében.

Ami azonban legalább ennyire fontos: az érdemi konzultáció önmagában növeli egy intézkedés sikerességét, mivel még azok is sokkal könnyebben fogadják el azt, akik egyébként nem értenek egyet vele. Ha az érintettek úgy érzik, hogy véleményük meghallgattatott, lehetőséget kaptak álláspontjaik ismertetésére, a döntéshozó pedig ezek mérlegelése után, valódi szakmai érvek és tapasztalatok alapján döntött, a végül meghozott intézkedés még azok számára is elfogadhatóbbá válik, akik egyébként attól eltérő álláspontot képviseltek. A Belügyminisztérium augusztus elején tartott ugyan egyeztetést a témában, azt azonban a Pedagógusok Demokratikus Szakszervezete „álegyeztetésnek” nevezte, jelezve, hogy kritikáikat a minisztérium képviselői nem vették figyelembe. Mivel a kormányrendelet augusztus 8-án már meg is jelent, valóban nehezen feltételezhető, hogy átfogó egyeztetésre került sor, amelynek keretében a szakmai szervezetek a kezdetektől részt vehettek a döntéshozó folyamatban: sokkal inkább úgy fest, hogy az egyeztetés során a minisztérium kész helyzet elé állította az érintetteket. Nem sokkal ez után került sor a Madách Imre Gimnázium igazgatójának menesztésére, ami több okból is minimum aggályosnak mondható: egyrészt a vonatkozó kormányrendelet nem tiltja kategorikusan az okoseszközök használatát az iskolákban, tehát önmagában az, hogy egy iskola nem tervezi összeszedni a diákjai telefonjait, egyáltalán nem jelenti azt, hogy feltétlenül megszegné a rendeletben foglaltakat. Másrészt az igazgató felmentésekor még nem kezdődött meg a tanév, tehát Mészárosnak valójában a

lehetősége sem volt meg arra, hogy akár a rendeletnek megfelelően, akár azt sértően járjon el, hiszen szeptember 2. előtt még nem érkeztek vissza a diákok az iskolákba, így a telefonokat sem lett volna kiktől begyűjteni. Okkal feltételezhető tehát, hogy Mészáros felmentése mögött nem a rendelethez való viszonya állt, hanem az, hogy nyilvánosan olyan véleményt fogalmazott meg, amely a kormány döntésének kiritkájaként volt értelmezhető, a Belügyminisztérium pedig, a témával foglalkozó sajtó nagyrészéhez hasonlóan, akként is értelmezte. Egy ilyen módon végig vitt folyamat kifejezetten megágyaz a rendelettel szembeni ellenérzéseknek és a szabálykerülő magatartásnak, amire természetesen jócskán ráerősített a Madách gimnázium igazgatójának – egyébként minden jel szerint még a rendelet alapján is teljesen értelmetlen – felfüggesztése is.

Az iskolai mobiltelefon-használatra vonatkozó magyar korlátozás nem számít kiugróan szigorúnak Európában: láthatjuk, hogy nem csak az iskolai szintű, de az állami tiltásra is akadnak példák az EU-n belül, és a legtöbb visszajelzés azt igazolja, hogy az okoseszközök jelenlétének szigorú szabályozása előnyösen hathat a fiatalok lelki, szellemi és szociális fejlődésére. Nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül, hogy ezek a szabályozások a kérdéssel kapcsolatos nyilvános diskurzus során, szakértői vélemények ütköztetésén át, helyi sikeres példák figyelembevételével születtek-e meg. Akárhogy működjön is, és akármilyen visszhangra találjon is a magyar szabályozás alkalmazásának első tanéve során, eredményessége értékelésekor nem lehet majd elvonatkoztatni bevezetése körülményeitől, és attól, hogy mennyire elidegenítette már előre saját magától azokat, akik azután a megvalósításáért lesznek felelősek.